

Jornada de l'Aula de psicoanàlisis
"L'actualitat de la psicoanàlisi"
15/06/2024

"Dol i psicoanàlisi. L'estatut de la falta".
Ernest Güell

La mort és la més absoluta de les pèrdues. Una mort invoca un dol. Aquest dol és una pregunta: i ara què? Però és que la **mateixa qüestió pot ser plantejada quan algú arriba a un psicoanalista**: i ara què? Un **arriba a un psicoanàlisi afectat**, amb alguna mena de pèrdua, amb un dol inacabat; hi arriba **endolat**. La persona té un problema, i no té (no troba, li **falta**), ni en ella mateixa, ni en les persones que l'envolten, els recursos per resoldre'l. L'anàlisi serà el treball de dol necessari per accedir a les condicions per a una potencial i singular solució. No obstant, més enllà d'aquests **dols menors** que portarien a l'anàlisi, ressonària (i això és el que tractaré de transmetre avui) l'emergència d'un **dol essencial** que és l'objecte principal d'una anàlisi.

*[...] el trabajo del duelo se presenta en primer término como una satisfacción dada al desorden que se produce en razón de la insuficiencia de todos los elementos significantes para hacer frente al agujero creado en la existencia, por la puesta en juego total de todo el sistema **significante alrededor del más mínimo duelo**. [Lacan. Seminario VI. El deseo y su interpretación. Sesión 18 (22/04/1959)]*

No parlaré avui, aquí, de la fenomenologia del dol: ja teniu la poètica d'incomptables textos, assajos, de cinema i de teatre.

"En el duelo, el mundo se ha hecho pobre y vacío" [Freud. "Duelo y melancolía"].

No parlaré tampoc avui, aquí, de la teràpia del dol: és molt extensa també la bibliografia psicoterapèutica: per cert, un apunt, psicologia posada al servei de la pal·liació de l'angoixa, però no de l'endolat, sino de la persona del terapeuta, la qual es veu enfrontada a l'abisme existencial i estructural que representa un ésser humà en dol.

Però abans d'avançar en la falta i el dol essencial del que us parlava reculem una miqueta i preguntem-nos, què és el dol? Escoltem com el definia Freud a "Duelo y melancolía":

"El duelo es, por regla general, la reacción frente a la pérdida de una persona amada o de una abstracción que haga sus veces, como la patria, la libertad, un ideal, etc" [...]

En aquest text, Freud plantejava la qüestió d'un objecte substitutiu que fes les funcions de l'objecte perdut. **"T'has de distreure! – avui podríem escoltar al carrer- Fes coses que t'agradi!"**. Jean Laplanche, en una revisió d'un altre text de Freud ("Tres ensayos para una teoría sexual") assenyala la impossibilitat d'aquesta substitució i ens remet a la primera infància:

*"Muy pronto, la necesidad de volver a hallar la satisfacción sexual se separa de la necesidad nutricia. [...] De ahí, evidentemente, **la imposibilidad de recuperar jamás el objeto**, ya que el objeto que se ha perdido no es el mismo que se trata*

de reencontrar. Este es el resorte de la 'trampa' esencial que se sitúa en el punto de partida de la búsqueda sexual".

La meua hipòtesi és que el dol és quelcom que comença "abans"; abans de l'extinció física per la mort. També que el dol s'extén a tot allò que pot de la mort fer-nemetàfora; és a dir, qualsevol fenomen viscut subjectivament com una pèrdua (unes claus, un mòbil, la cartera): un ideal, una il·lusió, una promesa; allò esperat, desitjat i convocat no acudeix a la cita. Conceptualitzo el dol com quelcom essencial, iniciàtic, nuclear, fonamental i estructural. Diré que el dol és [subratllat] abans que qualsevol pèrdua! No és que la falta s'esdevingui com a fenomen; **la falta és estructural**. L'home és un ser que neix faltat, la seva estructura està constituïda mancada. I és precisament aquest el seu trauma, tal com ens diu Lacan en el Seminari X de "L'angoixa":

"Está ahí el rasgo esencial por el que el ser vivo, humano, que emerge a este mundo en el que debe respirar, está primeramente asfixiado, sofocado por lo que se ha llamado el trauma –no hay otro–, el trauma del nacimiento, que no es separación de la madre, sino aspiración en sí de ese medio fundamentalmente otro". (Lacan. Seminario X. La angustia. 25, 03.07.1963).

I, quin és aquest medi, fonamentalment altre? No és només el de l'aire que aspira; sino que cal llegir-lo en clau estructural. El que s'aspira és el codi amb el que el ser viu, subjecte en potència, es llegirà a sí mateix i llegirà el món. El codi és el llenguatge, que no està en ell, que li vindrà donat per un altre, i que serà la possibilitat d'entrada als registres simbòlic i imaginari. A partir d'aquí, per exemple, poden donar-se un Einstein i la teoria de la relativitat. Per entendre-ho bé hem de sortir de l'esquema que ens proposa el realisme i endinsar-nos en el món de la representació. Què vull dir? La poma que li cau a Newton, no cau per la Llei de la Gravetat; perquè la Llei de la Gravetat no existeix; o dit d'una altra manera, només existeix en el simbòlic i l'imaginari d'un ésser humà que l'ha ideat per a explicar-se el món als seus ulls. És a dir, cal entendre que "el que tú veus és el que veus, és la teua imatge, no el que és". Cadascú està al seu món: tenim els ingredients de qualsevol discussió corrent de parella.

Torno a la falta. La falta originària és la que causa el meu moviment. És perquè estic en falta que sóc propulsat a la recerca de quelcom (en psicoanàlisi diem 'un objecte') que pugui satisfer el desig eixit. En un poètic i molt antic diàleg, a "El banquet" podem llegir com Plató articula aquesta falta amb el desig:

"- Eros, desitja i estima allò que desitja i estima quan ho posseeix o quan no ho posseeix? Desitja el que li manca, i no ho desitja si no li manca. Tant aquest com qualsevol altre que tingui desigs, desitja allò que no està a la seva disposició i no és present, allò que no posseeix, allò que no és i li manca: són si fa no fa aquestes coses tocant a les quals hi ha desig i amor".

Més contundentment s'expressa Schopenhauer a "Metafísica del amor y la muerte":

El egoísmo tiene en cada hombre raíces tan hondas, que los motivos egoístas son los únicos con que puede contarse de seguro para excitar la actividad de un ser individual.

Amb diferents paraules, però amb una mateixa idea de fons, parla Lacan d'aquest "autoerotisme":

[...] Y es a eso que responde el verdadero sentido, el sentido más profundo a dar al término de "autoerotismo": es que **uno carece de sí**, [...]. **No es del mundo exterior** que uno carece, como se lo expresa impropriamente, **es de sí mismo**.

Una falta essencial requerirà d'un **dol fonamental**. De tal manera que, repeteixo, com començava avui, **la clínica psicoanalítica podria ser considerada a partir de la funció del dol**, però no de qualsevol dol, sino d'aquest **dol essencial** que tracto de transmetre i descriure, que és un dol irreductible al significant. Estem davant d'una falta radical, radical en la pròpia constitució de la nostra subjectivitat i que precisa d'un dol que anomenarem **dol fàlic**. Jean Allouch, en el seu llibre "Erótica del duelo en tiempos de la muerte seca" reflexiona sobre l'objecte i el desig, i escriu:

*Si ése es también el estatuto del objeto en el deseo, la función del duelo apunta mucho más allá de su marco habitual. Existe un duelo esencial, implicado en el deseo mismo, convocado desde el momento en que un sujeto desea un objeto que, como real objeto del deseo, no puede ser sino un **objeto imposible**.*

Per un cantó, haurem d'entendre aquesta dimensió **d'objecte impossible**; impossible en tant a objecte que vingui a satisfer de forma total i única el nostre desig. O dit d'una altra manera, objecte que tot i ser el vehicle necessari que permet la consecució d'una determinada quantitat de satisfacció, ahora, com si es tractés d'un cavall de Troia, hi porta adherida també una limitació de gaudi, una no despreciable quantitat d'insatisfacció, de disgust. Cal fer, doncs, el dol fàlic d'aquest objecte impossible. Fer el dol fàlic és **poder suportar aquest forat** que comporta el que anomenem l'**objecte a** causa de desig; aquest forat serà el que podrà ser **parcialment** omplert amb els objectes de desig. **Oblideu-vos de la mitja taronja!** Podrà haver satisfacció real, consistent, però limitada.

Ara faig un pas més, un pas que ens portarà una mica més enllà, però també una mica més cap aquí: no parlariem només d'una limitació situada topològicament en un objecte exterior. Existeix també una limitació interior: en realitat, hi ha un accés parcial a la comunicació amb un mateix, un desconeixement parcial també d'allò que un desitja i de per què ho desitja (ben bé 'com' si fos un altre interior qui ho desitgés). Aquesta interioritat i exterioritat estan embrollades, l'una no és sense l'altra, s'articulen, de tal manera que podem parlar d'una interioritat exterior, i d'una exterioritat interior.

Tota aquesta problemàtica és la que està vinculada al que podem anomenar la **construcció** de l'objecte de desig. Perquè és una construcció. No està donada d'entrada. Precisament la psicoanàlisi planteja amb precisió la problemàtica lligada a la constitució de l'objecte libidinal, i li reconeix un lloc ben particular al desig. Escoltem, i amb això acabo, com ho diu Lacan:

*El significant que falta en el nivel del Otro [...] ese es el gran secreto del psicoanálisis [...] que: **no hay Otro del Otro**. [...] No hay en el Otro ningún significant que pueda responder ocasionalmente por lo que soy. [...] esa verdad sin esperanza [...] esa verdad que encontramos en el inconsciente es una verdad sin figura, es una verdad cerrada, [...] es una verdad sin verdad"... es lo [...] que de alguna manera constituye para el sujeto la distancia que puede mantener entre las dos líneas para respirar durante el tiempo que le quede por vivir, y eso es lo que llamamos el deseo.*

Quines són aquestes dues línies? Aquesta és una qüestió per a treballar-la en un altre moment.